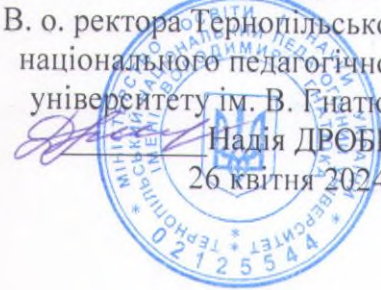

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. ректора Тернопільського
національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка
Надія ДРОБИК
26 квітня 2024 р.

ПРОГРАМА
фахового вступного випробування
для вступу на навчання для здобуття
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
«доктор філософії»

Спеціальність: 032 «Історія та археологія»
Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки»

Програма фахового вступного випробування для вступу на навчання для здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти «доктор філософії». Спеціальність: 032 «Історія та археологія». Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки». Тернопіль, 2024. 34 с.

Укладач: Зуляк Іван Степанович, доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук.

Ухвалено на засіданні кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук (протокол № 8 6 березня 2024 р.).

Пояснювальна записка

Одним із важливих принципів сучасної вищої освіти є високі вимоги до якості підготовки фахівців третього рівня вищої освіти. Програма фахового вступного випробування третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» розроблена з урахуванням вимог державних стандартів вищої освіти, чинних навчально-методичних програм. Вона ґрунтується на принципах цілісності, наступності, системності та варіативності змісту, органічної єдності, діалектичної взаємодії різних підходу до вивчення історії.

Змістове наповнення завдань передбачає знання й володіння фактичним матеріалом, відображення ціннісно-сміслових, загальнокультурних, навчально-пізнавальних та інформаційних компетентностей, що досягаються шляхом вивчення історії різних епох і народів та комунікативних, творчо-діяльнісних і освітніх технологій оволодіння навчальним матеріалом.

Мета проведення вступного випробування з історії – оцінити уміння:

- знати наукову періодизацію історії, характерні риси основних періодів, їхні особливості, визначальні події та явища в кожному з них;
- володіти фактичним матеріалом з історії та археології;
- оперувати теоретико-методологічними засадами історичних знань;
- аналізувати основні тенденції розвитку історичного процесу;
- використовувати інноваційні підходи та технології у вивченні історії та археології;
- застосовувати знання з історії та археології для реалізації на практиці.

Форма проведення фахового вступного випробування (іспит) зі спеціальності 032 «Історія та археологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» при вступі на навчання для здобуття наукового ступеня доктора філософії (032 «Історія та археологія», 03 «Гуманітарні науки») – письмовий іспит.

ПРОГРАМА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Вступ. Історія як навчальний предмет і наука. Історія України – складова всесвітньої історії. Відлік часу в історії. Ознайомлення з історичною картою. Історичні джерела. Речові джерела. Археологія – наука про життя найдавніших людей. Речові пам'ятки трипільців. Історичні заповідники та музеї.

Писемність та усна народна творчість як джерело історичних відомостей. Архіви. НумізMATика, сфрагістика та геральдика в історичній науці. Тризуб. Золота пектораль та найвидатніші скіфські пам'ятки. Археологи про грецькі міста-держави на території України. Давні слов'яни. Історики про походження українського народу. Легенди про походження Києва.

Виникнення та розвиток Київської Русі. Слов'яни під час Великого переселення народів. Розселення племінних союзів східних слов'ян VIII–IX ст. на території сучасної України. Сусіди східнослов'янських племен. Етнічні й державотворчі процеси в період утворення Київської держави.

Походження назви «Русь». Князювання Аскольда. Правління Олега. Князь Ігор. Походи проти Візантії.

Княгиня Ольга, її реформи. Прихід Святослава до влади. Похід проти Хозарського каганату. Балканські походи.

Суспільний устрій Київської держави у IX–X ст. Склад та заняття населення. Життя людей у селі. Міста і міське життя.

Київська держава наприкінці X – у першій половині XI ст. Початок правління князя Володимира. Територіальне зростання Київської держави. Запровадження християнства як державної релігії. Внутрішня і зовнішня політика Володимира.

Міжусобна боротьба між синами Володимира Великого. Утвердження Ярослава в Києві.

Розбудова Києва. «Руська правда». Церковне та культурно-освітнє життя. Відносини з іншими державами.

Політичний устрій. Основні верстви населення. Розвиток землеволодіння. Залежність селян і повинності. Розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі. Міста. Гроші.

Розвиток української мови та писемності. Школи. Усна народна творчість. Архітектура. Малярство. Музична творчість.

Київська держава у другій половині XI – першій половині XIII ст. Київська держава за часів правління Ярославичів. Боротьба між Ярославичами за київський престол. Любецький з'їзд князів.

Посилення великокнязівської влади за Володимира Мономаха, його внутрішня і зовнішня політика. Правління Мстислава Володимировича. Роздробленість Русі.

Політичний і соціально-економічний розвиток Київського і Переяславського князівств середини XII – першої половини XIII ст.

Політичний і соціально-економічний розвиток Чернігівського князівства середини XII – першої половини XIII ст. «Слово о полку Ігоревім» – історичне джерело і літературна пам'ятка Давньої Русі.

Політичний і соціально-економічний розвиток Галицького і Волинського князівств. Піднесення Галицького князівства за Володимира та Ярослава Осмомисла.

Освіта. Наука. Усна народна творчість. Книжні пам'ятки. Літописання. Архітектура та мистецтво.

Історичне значення Київської держави.

Галицько-Волинська держава. Утворення Галицько-Волинської держави за Романа Мстиславича. Боротьба синів Романа Мстиславича за відродження Галицько-Волинської держави.

Перший похід монголів на Русь. Вторгнення хана Батия на українські землі. Утворення Золотої Орди.

Внутрішня та зовнішня політика князя Данила Романовича. Коронація Данила. Наступники Данила Романовича.

Правління короля Юрія I. Останні галицько-волинські князі. Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за землі Галицько-Волинської держави в 40–80-ті роки XIV ст. Волинь за правління Любарта.

Особливості розвитку культури Галицько-Волинської держави. Освіта. Літописання. Архітектура та образотворче мистецтво. Історичне значення Галицько-Волинської держави.

Українські землі у складі Великого Князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV–XV ст.). Поширення влади польського короля на

Галичину, а Великого князівства Литовського – на інші українські землі. Суспільно-політичний устрій Великого князівства Литовського. Кревська унія.

Політика великого князя литовського Вітовта щодо українських земель. Виступ литовсько-руської знаті на чолі з князем Свидригайлом. Відновлення та остаточна ліквідація Київського і Волинського удільних князівств.

Закарпаття під владою Угорщини. Буковина у складі Молдовського князівства. Завоювання Московською державою чернігово-сіверських земель.

Утворення Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Османської імперії. Початок татарських походів на українські землі.

Соціальна структура суспільства. Панівні верстви населення, їхнє повсякденне життя. Князь В.-К. Острозький. Становище духівництва та церковні відносини.

Сільське господарство. Становище і повсякденне життя селянства. Зростання міст. Магдебурзьке право. Міське населення та його спосіб життя. Розвиток ремесел і торгівлі.

Особливості розвитку культури українських земель у другій половині XIV–XV ст. Освіта. Юрій із Дрогобича. Початок українського книговидання (Степан Дропан (Драпан). Швайпольт Фіоль, Франциск Скорина, Іван Федорович. Архітектура й містобудування. Малярство та книжкова мініатюра.

Українські землі в XVI ст. Соціальна структура українського суспільства та економічне життя. Князі, пани й дрібна шляхта. Становище непривілейованих груп населення. Виникнення українського козацтва.

Передумови Люблінської унії. Люблінський сейм 1569 р. Суспільно-політичні зміни в українських землях після Люблінської унії.

Реформаційні та контрреформаційні рухи в Україні. Православні братства. Львівська братська школа.

Становище церкви. Розвиток полемічної літератури. Церковні собори в Бересті 1596 р., утворення Греко-католицької церкви.

Виникнення Запорізької Січі. Д. Вишневецький. Життя та побут козаків.

Військове мистецтво козацтва. Утворення реєстрового козацтва. Повстання 1591–1596 рр.

Умови розвитку культури. Розвиток української мови. Шкільництво. Острозька академія. Рукописна книга та книговидання. Архітектура й містобудування. Образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво.

Українські землі у першій половині XVII ст. Зростання магнатського землеволодіння. Поширення фільварків. Розвиток товарного виробництва. Міста. Становище селян та міщан.

Вплив Берестейської унії на церковне життя в Україні. Становище церков.

Морські походи козаків. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний. Участь українського козацтва у Хотинській війні.

Козацько-польський збройний конфлікт 1625 р. Повстання Т. Федоровича, І. Сулими. Національно-визвольне повстання 1637–1638 рр.

Митрополит П. Могила. Шкільництво. Утворення Києво-Могилянської академії. Література. Книговидання. Театр. Література. Музика. Архітектура та образотворче мистецтво.

Початок національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. Передумови Національно-визвольної війни. Б. Хмельницький, його сподвижники.

Битви на Жовтих Водах, під Корсунем та Пилявцями. Визвольний похід українського війська в Галичину. Програма розбудови Української козацької держави.

Збарасько-Зборівська кампанія. Укладення Зборівської угоди. Берестецька битва. Білоцерківський мирний договір.

Утворення української козацької держави – Гетьманщини. Політичний та адміністративно-територіальний устрій. Фінансова система та судочинство. Українська армія. Зміни в соціально-економічному житті українського народу.

Молдовські походи Б. Хмельницького. Батозька битва. Жванецька облога. Внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Гетьманщини наприкінці 1653 р.

Українські землі в системі міжнародних відносин. Місце Гетьманщини в міжнародних відносинах тогочасної Європи. Зовнішня політика Гетьманщини. Відносини між Українською державою і Московією.

Українсько-московська міждержавна угода 1654 р. Воєнні дії в 1654–1655 рр.

Українські землі в 60–80-ті рр. XVII ст. Віленське перемир'я. Зміна зовнішньополітичної орієнтації Б.Хмельницького. Дії українського війська в Польщі 1656–1657 рр. Б. Хмельницький – політик та дипломат. Становище в Гетьманщині після смерті Б. Хмельницького.

Гетьман І. Виговський, його зовнішня та внутрішня політика. Гадяцька угода 1658 р. Московсько-українська війна 1658–1659 рр.

Переяславський договір 1659 р. Чуднівська кампанія 1660 р. та укладення Слободищенської угоди. Боротьба за владу на Лівобережній Україні. Андрусівське перемир'я 1667р.

Гетьман П. Дорошенко, його боротьба за об'єднання України. Чигиринські походи турецько-татарського війська. Бахчисарайський мир. Занепад Правобережжя, його перехід під владу Польщі.

Адміністративно-територіальний устрій Лівобережної Гетьманщини. Органи влади. Заходи гетьманів щодо захисту державних інтересів Гетьманщини. Соціальний устрій.

Слобідська Україна в другій половині XVII ст. Заснування слобідських міст. Адміністративно-політичний та соціальний устрій.

Запорізька Січ у складі Гетьманщини. Участь запорожців у війнах проти Польщі, Османської імперії та Кримського ханства. Політика уряду Московії щодо Запорізької Січі.

Господарське, культурне та церковне життя в українських землях. Землеволодіння. Сільське господарство, ремесло, промисли, торгівля. Становище церкви.

Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст. Гетьманщина наприкінці XVII – на початку XVIII ст. «Вічний мир». Перший Кримський похід. Обрання гетьманом І. Мазепи. Коломацькі статті 1687 р. Зовнішня та внутрішня політика гетьмана І. Мазепи.

Правобережна Україна наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Відродження козацького устрою на Правобережній Україні. Повстання С. Палія.

Україна в подіях Північної війни. Українсько-шведський союз. Воєнно-політичні акції російського царя проти українців.

Полтавська битва. Гетьман І. Мазепа в історії України. К. Гордієнко.

Становище в Україні після Полтавської битви. Наступ царату на українську культуру. Заходи щодо економіки Гетьманщини. П. Орлик і його Конституція.

Гетьман І. Скоропадський. Діяльність Малоросійської колегії. П. Полуботок. Відновлення гетьманства. «Рішительні пункти». Гетьман Д. Апостол, його реформи. Діяльність «Правління гетьманського уряду».

Особливості розвитку культури. Освіта і друкарство. Києво-Могилянська академія. Розвиток літератури: поезія, богословські твори, літописна та історична проза. Графіка. Живопис. Музика. Театр. Архітектура. Скульптура.

Українські землі в другій половині XVIII ст. Гетьман К. Розумовський, його діяльність. Остаточна ліквідація гетьманства. Діяльність П. Рум'янцева в Лівобережній Україні. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Ліквідація решток автономного устрою Гетьманщини.

Соціально-політичне та економічне становище в Правобережній Україні. Розгортання гайдамацького руху. Коліївщина. М. Залізник. Зміни у політичному становищі правобережних земель.

Соціально-політичне та економічне становище в Галичині, на Буковині та Закарпатті. Опришківський рух. Поділи Речі Посполитої. Зміни у політичному становищі західноукраїнських земель.

Адміністративно-територіальний поділ та освоєння запорізьких земель Нової (Підпільненської) Січі. Ліквідація Запорізької Січі. П. Калнишевський. Доля запорожців після ліквідації Запорізької Січі. Заселення Південної України. Кримське ханство в XVIII ст. Приєднання Криму до Росії.

Особливості розвитку культури в другій половині XVIII ст. Освіта. Внесок Києво-Могилянської академії в культурно-освітній розвиток. Розвиток філософських ідей. Г. Сковорода. Природничі науки. Музика. Театр. Архітектура. Скульптура. Графіка. Живопис.

Формування модерної української нації. Теорія та суспільні виклики першої половини XIX ст. Від етносу до нації; від Малоросії та Галицької Русі до України. «Українське питання» – проблема панівних націй. «Український проект».

Чим поняття «українська нація» відрізняється від понять «українська народність» або «український етнос». Які характеристики їх визначають. Староукраїнство і українство Нового часу. Історична пам'ять – найсуттєвіший чинник формування національної свідомості.

Значення фольклору та етнографії в дослідженні національних ознак українців. Пошук науково-історичних підвалин української окремішності. Початок академічного (наукового) етапу українського визвольного руху.

Російська панславістська, польська федеративна і українська слов'янофільська теорії. Шляхи мобілізації української нації в умовах

модернізаційних трансформацій суспільства. Ідея соборності українських земель. Релігійно-конфесійні проблеми в національному питанні.

Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст. Українські землі у складі Російської імперії: адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ. Національне та соціальне становище українського населення. Проникнення буржуазних рис повсякденного життя у побут мешканців міста і села. Життя великих міст.

Включення західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії: адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ. Політика австрійського уряду щодо українців. Національне та соціальне становище українського населення. Зміни у побуті, стилі та традиціях життя міста і села.

Вплив міжнародних відносин на розвиток українських земель в першій третині XIX ст. Україна в Російсько-турецькій війні 1806–1812 рр. та Російсько-французькій війні 1812 р. Азовське козацьке військо.

Початок національного відродження. Національна ідея в суспільно-політичному русі України. «Історія русів». Українська автономістська ідея. Новгород-Сіверський гурток. Українське культурне відродження на Слобожанщині.

Поширення ідей Просвітництва у Західній Україні. Пробудження національного життя. Українська національна ідея в середовищі греко-католицьких священиків. «Руська трійця».

Масонство в Україні. Україна в програмних документах декабристів. Повстання Чернігівського полку. Польське повстання 1830–1831 рр. і Україна.

Соціально-економічне життя народу та український національний рух у першій половині XIX ст. Сільське господарство. Початок промислової революції. Формування фабрично-заводської промисловості. Міста. Розвиток внутрішньої торгівлі. Одеса. Місце України в зовнішній торгівлі Російської імперії.

Повсякденне життя. Соціально-економічне становище українського населення під владою Австрійської та Російської імперій і соціальні рухи. Форми й характер протесту козаків, селян та військових поселенців.

Селянські виступи під проводом У.Кармелюка. «Київська козащина» 1855 р. Селянські виступи в Галичині, Буковині, Закарпатті.

Утворення Кирило-Мефодіївського братства. Програмні документи й громадсько-політична діяльність братчиків. Місце Т. Шевченка в українському національному відродженні. П. Куліш. М. Костомаров. Риси ментальнісних установок, що відрізняли українців від сусідніх національних спільнот: поляків і росіян.

Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях під час революції 1848–1849 рр. в Австрійській імперії. Зв'язки діячів українського руху Наддніпрянщини з лідерами чеського і південнослов'янського відродження. Утворення та діяльність Головної руської ради. Українське питання на Слов'янському з'їзді у Празі. Участь українців у виборах до австрійського парламенту.

Культурне життя в українських землях наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Особливості розвитку культури. Капіталізація і її вплив на

культуру. Освіта. Київський та Харківський університети. Гімназії. Рішельєвський та Ніжинський ліцеї. Наука. Видатні вчені.

Нова українська література і театр як відображення тенденцій суспільного розвитку. Т. Шевченко, І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка.

Музика, образотворче мистецтво і архітектура в пошуках українського мистецького стилю. Традиційно-побутова культура у селі та місті. Релігійне життя. Доля української жінки.

Модернізація українського суспільства в середині – у другій половині XIX ст. Вплив аграрної реформи уряду Франца-Йосифа 1848 р. на розвиток економіки у західноукраїнських землях. Селянська реформа 1861 р. у Наддніпрянській Україні. Зміни в сільському господарстві. Капіталізація. Ринкові відносини.

Поширення вільнонайманої праці. Розвиток промисловості. Особливості індустріалізації в Україні. Розвиток міст і сіл. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля. Українські підприємці. Родини Яхненків і Симиренків.

Реформи адміністративно-політичного управління 60–70-х років XIX ст. у підросійській Україні. Зміни у соціальній структурі суспільства. Суперечливі процеси модернізації повсякденного життя. Початок трудової еміграції.

Національна ідея. Українофільський культурницький і політичний етапи визвольного руху. Зіткнення російської, польської, німецької і австрійської національних ідей на українських землях. Українське питання, його головні засади і принципи. Україна в геополітичних стратегіях Росії, Німеччини, Австро-Угорщини. Хлопомани і народовці. Москвофільство і малоросійство. Подвійна лояльність української еліти. Український соціалізм. М. Драгоманов.

Націонал-демократична течія – галицькі народовці і київські старогромадівці. Ідея територіалізму – патріотизму землі та концепт «українська політична нація». Національний соціал-демократизм. Участь представників різних етносів в українському визвольному русі.

Суспільно-політичний рух в Україні у другій половині XIX ст. Початок громадського руху наприкінці 50-х – у 60-х роках XIX ст. Київська та інші громади. Журнал «Основа». В. Антонович. Валуєвський циркуляр.

Основні течії суспільно-політичного руху в 50–60-х роках XIX ст. на західноукраїнських землях: москвофіли та народовці. Культурно-освітнє товариство «Просвіта». Польське повстання 1863–1864 рр. і Україна.

Відродження громадського руху в 70–90-х роках. Громадський рух. «Південно-Західний відділ Російського географічного товариства». «Київський телеграф». Емський указ. Російський громадсько-політичний рух народників в українських землях.

Діяльність галицьких народовців у другій половині 70-х–90-ті роки XIX ст. Розгортання руху народовців на Буковині та в Закарпатті.

Радикальний рух у Галичині. «Новоєрівська» політика народовців. О. Барвінський та О. Кониський. Утворення першої політичної партії в Україні (РУРП). І. Франко. Утворення УНДП та УСДП. Самостійницька позиція партій Західної України. Українці в Галицькому сеймі та Австрійському парламенті.

Українці-самостійники (М. Міхновський і Ю. Бачинський).

Культурне життя України в другій половині XIX ст. Особливості розвитку української культури. Освіта. Недільні школи в Наддніпрянській Україні. Вищі навчальні заклади. Новоросійський університет. Наука. Наукові товариства. М. Грушевський.

Література. Драматургія. Архітектура та містобудування. Живопис. Музика. Музеї. Українські підприємці-благодійники. Родини Терещенків та Харитоненків.

Фольклор та декоративно-ужиткове мистецтво. Повсякденне життя: звичаї, традиції, побут. Зміни у житті українських жінок. Особливості релігійного життя.

Україна на початку XX ст. Україна у складі Росії та Австро-Угорщини. Місце української економіки в господарському житті двох імперій. Економічна криза 1900—1903 рр. Утворення монополістичних об'єднань. Вітчизняний та іноземний капітал в економіці українських земель. Стан українського підприємництва. Індустріальна модернізація.

Становище населення. Суперечливі процеси модернізації повсякденного життя. Доля жінки. Посилення міграції українського селянства.

Проблеми становлення та консолідації української нації. Процес політизації українського суспільства та визвольного руху. Українські й загальноросійські політичні партії. Револьюційна українська партія (РУП). М. Міхновський. В. Липинський і український консерватизм.

Події російської революції 1905—1907 рр. в Україні. Українська громада у Державній думі. Земельна реформа П. Столипіна та її вплив на українські землі.

Розвиток культури на початку XX ст. Освіта. Наука. Видатні вчені. Українська преса та видавництва. Здобутки майстрів літератури та мистецтва.

Зміни у побуті та звичаях українців. Діяльність національних і спортивно-фізкультурних організацій.

Україна в роки Першої світової війни. Початок української революції. Україна в геополітичних планах країн Антанти і Троїстого союзу. Ставлення населення і політиків до війни. Заснування Головної української ради. Союз визволення України. Формування легіону Українських січових стрільців.

Воєнні дії на території України у 1914 р. Захоплення російськими військами Східної Галичини та Північної Буковини.

Воєнні дії на території України в 1915—1917 рр. Посилення економічної та політичної кризи в Російській та Австро-Угорській імперіях. Життя на фронті й у тилу.

Початок Української революції. Політичні партії в підросійській Україні. Утворення Центральної Ради. Початок українізації армії.

Український національний Конгрес. I і II Універсали Центральної Ради. Зміни у політичних настроях, економічному та соціальному становищі населення. Загострення конфлікту Центральної Ради з Тимчасовим урядом Росії.

Українська державність в 1917—1921 рр. III Універсал. Проголошення УНР. Всеукраїнський з'їзд Рад. Боротьба більшовиків із УЦР. IV Універсал. Руйнація звичайного повсякденного способу життя і настрої населення в умовах загострення політичного протистояння.

Мирний договір у Брест-Литовську. Вступ військ Німеччини та Австро-Угорщини на територію УНР.

Гетьманський переворот. П. Скоропадський. Внутрішня та зовнішня політика Української Держави і ставлення до неї в суспільстві. Анулювання Брестського миру і наступ військ РСФРР на Україну.

Утворення Директорії. Відновлення УНР в умовах збройного конфлікту з радянською Росією. С. Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Військові поразки УНР. Боротьба з денікінцями. Об'єднання українських армій. Психологічний клімат у суспільстві, знецінення людського життя.

Проголошення ЗУНР. Є. Петрушевич. Створення УГА. Злука УНР і ЗУНР. Українсько-польська війна.

Поглинення Північної Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними державами.

Запровадження радянської державності та її характер. Х. Раковський. Білий та червоний терор. Повстанський рух. Н. Махно. Падіння радянської влади у 1919 р. та її відновлення.

Формальне визнання радянською Росією незалежності УСРР. «Воєнний комунізм».

Радянсько-польська війна і Україна. Варшавська угода.

Повстанські рухи, поразка українського визвольного руху, більшовицька окупація України. Уроки та наслідки державотворчих процесів.

Культура і духовне життя в Україні в 1917–1921 рр. Нові тенденції та чинники розвитку культури в 1917–1921 рр. Культурні здобутки українських урядів в освітній політиці. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Подвижництво творців та діячів культури, їх внесок у вітчизняну й світову культуру. Діяльність більшовиків у сфері культури. Релігійне життя.

Українська СРР в умовах НЕП (1921–1928 рр.). Внутрішнє і міжнародне становище. Державний статус України в 1921–1922 рр. Утворення СРСР. Статус УСРР у складі Радянського Союзу.

Голод 1921–1923 рр. Впровадження непу в Україні. Економічне, соціальне та повсякденне життя населення в роки непу.

Політика влади у царині культури. Українізація (коренізація). Ставлення влади та населення до українізації. Освіта. Кампанія з ліквідації неписьменності.

Релігійне життя в Україні. Формування нового укладу повсякденного життя.

Закріплення радянської влади в Україні (1929–1938 рр.). Перехід до форсованої індустріалізації. Директивне господарювання. Життя і побут верств і груп населення.

Хлібозаготівельні кризи 1927–1929 рр. Перехід до суцільної колективізації. Розкуркулення. Доля приватних сільських господарів та їхніх господарств. Зміни у житті, побуті й психології селян.

Голодомор 1932–1933 рр. в Україні – геноцид українського народу. «Закон про п'ять колосків». Хлібозаготівлі та їх суть. Масштаби та наслідки Голодомору. Демографічні втрати.

Зміни в соціальному складі населення. Формування партійно-бюрократичної номенклатури. Масові репресії. «Великий терор».

Пропагандистський ідеал радянської людини. Зміни у масовій психології та свідомості населення.

Становище у галузі освіти. Досягнення науки та гальмівні чинники її розвитку. Література і мистецтво. «Розстріляне відродження». Політика держави щодо церкви та її наслідки. Ліквідація УАПЦ.

Західноукраїнські землі в 1921–1939 рр. Правовий статус Східної Галичини та українських північно-західних земель у складі Польщі. Осадництво. Промисловість і сільське господарство. Українська кооперація. Економічне і соціальне становище населення.

Політична ситуація. «Пацифікація». Розгортання українського націоналістичного руху. Утворення Української військової організації та Організації українських націоналістів. Прояви культурного життя.

Українські землі у складі Румунії. Економічне і соціальне становище українського населення. Діяльність українських політичних партій і рухів. Культурне життя.

Становище Закарпаття у складі Чехословаччини. Економічне, соціальне та культурне життя. Течії у громадсько-політичному житті українців: русофільство, русинство, українофільство. Карпатська Україна. «Карпатська Січ». А. Волошин.

Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.). Україна в геополітичних планах СРСР і Німеччини. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України. Радянська західних областей України. Депортації. Становище в Україні в 1939 – у першій половині 1941 р.

Напад Німеччини на Радянський Союз. Відступ Червоної армії. Мобілізаційні заходи та евакуація. Воєнні події 1941–1942 рр.

Відновлення незалежності 30 червня 1941 р. Похідні групи. Окупація України.

Нацистський «новий порядок». Рух Опору. Радянські партизани. Діяльність Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. Створення Української головної визвольної ради.

Життя населення України в умовах окупації. Концтабори та масове знищення людей. Голокост. Українці – праведники світу. Остарбайтери. Життя в евакуації.

Визволення України від німецької окупації. Завершення Другої світової війни. Внесок українців у перемогу антигітлерівської коаліції. Депортації з Криму.

Становище в західних областях.

Освіта, наука, преса в роки війни. Література і мистецтво.

Україна в перші повоєнні роки (1945 – початок 1950-х рр.). Адміністративно-територіальні зміни. Україна в ООН та міжнародних організаціях. Внутрішньополітичне та економічне становище республіки. Відбудовчі процеси у господарстві. Голод 1946–1947 рр. Зміни в житті та побуті населення.

Відновлення політики радянської в західних областях України. Придушення визвольного руху 1944–1954 рр. Життя населення в умовах

протистояння радянської влади та ОУН і УПА. Становище церкви. Ліквідація ГКЦ.

Особливості суспільно-політичного життя. Освіта. Наука.

Ідеологічні кампанії. Становище творчої інтелігенції. Література і мистецтво.

Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (1953–1964 рр.). Внутрішньополітичне становище України в середині 50-х років ХХ ст. Входження Кримської області до складу УРСР. Стан промисловості та сільського господарства. Соціальне та економічне життя населення.

Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах 1953–1954 рр. ХХ з'їзд КПРС і початок лібералізації суспільного життя. Часткова реабілітація політичних в'язнів. М. Хрущов.

Зміни в управлінні господарством. Розвиток промисловості. Аграрна політика. Нові явища в соціальній сфері. Зрушення в повсякденному житті населення.

Науково-технічна революція. Реформи освіти. Здобутки науки. Відлига в українській літературі та в мистецтві. Шістдесятництво в українській культурі.

Зародження дисидентського руху в Україні, особливості та зв'язок з попередніми формами визвольного руху. Л. Лук'яненко, І. Кандиба, А. Горська, В. Чорновіл, І. Дзюба та ін. Антирелігійна державна політика радянської влади.

Україна в період загострення кризи радянської системи (середина 60 – початок 80-х рр. ХХ ст.). Конституційний устрій УРСР. Русифікація. Спроби реформування економіки в другій половині 60-х років ХХ ст. Посилення бюрократичного централізму. Економічне становище УРСР у 70-х – на початку 80-х років ХХ ст. Матеріальний рівень життя населення.

Зміни в соціальній та національній структурі населення. Здобутки і проблеми розвитку соціальної сфери. Привілейоване становище партійно-державної номенклатури. Повсякденне життя населення.

Освіта. Здобутки і проблеми науки. Розвиток літератури. Форми діяльності дисидентів, їх політичні вимоги та боротьба за національне визволення. Суперечливі тенденції в розвитку українського мистецтва. Духовне життя і моральні цінності суспільства.

Активізація опозиційного руху в другій половині 60 – на початку 70-х років ХХ ст. Форми діяльності дисидентів, їхні політичні вимоги, боротьба за національне визволення.

Відновлення незалежності України та розпад СРСР (1985–1991 рр.). Перебудова та її особливості в Україні. Чорнобильська катастрофа. Стан економіки. Рівень життя населення. Розгортання страйкового руху.

Гласність та лібералізація. Зрушення у політичному житті України. Пожвавлення громадської активності. Масовий національно-демократичний рух, його форми та вимоги. Формування багатопартійної системи.

Формування національних громадських організацій і об'єднань. Релігійне відродження.

Вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад 1990 р. Декларація про державний суверенітет України. Загострення політичного протистояння.

Україна у загальносоюзних суспільно-політичних процесах у першій половині 1991 р. Спроба державного перевороту в СРСР.

Проголошення незалежності України, Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України.

Україна в умовах незалежності. Державотворчі процеси: особливості розбудови законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. Становлення інституту президентства в Україні. Формування партійно-політичної системи.

Участь населення в державотворчих процесах. Значення прийняття Конституції України (1996 р.).

Стан економіки після розпаду СРСР. Реформування економіки. Роздержавлення, приватизація. Фінансова система України. Соціальне та економічне становище населення. Еміграція.

Основні тенденції розвитку економіки в другій половині 90-х рр. ХХ ст. Повсякденне життя. Пошуки шляхів стабілізації на початку ХХІ ст. Здійснення аграрної реформи. Включення населення у ринкові відносини. Інтеграція української економіки в європейський та світовий економічний простір.

Основні принципи зовнішньої політики незалежної України. Ядерне роззброєння. Будапештський меморандум. Україна в міжнародних організаціях. Участь у миротворчих акціях. Пошуки зовнішньополітичних орієнтирів наприкінці ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст. «Помаранчева» революція: передумови, причини та наслідки. Революція Гідності: передумови, причини та наслідки. Початок АТО, її продовження через ООС. Мінські домовленості. Російсько-українська війна (з 24 лютого 2022 р.): передумови, основні причини. Хід бойових дій.

Етносоціальні та культурні процеси в Україні наприкінці ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст. Демографічні зміни. Соціальна диференціація суспільства. Міжнаціональні відносини. Ціннісні орієнтації населення.

Особливості розвитку культури в Україні. Модернізація національної системи освіти. Основні тенденції розвитку науки. Здобутки української літератури і мистецтва. Фізична культура, спорт. Досягнення українських спортсменів. Досягнення і проблеми української культури на початку ХХІ ст.

Особливості релігійного життя України в умовах незалежності. Взаємовідносини державної влади та релігійних конфесій.

Стан навколишнього середовища та проблеми охорони довкілля. Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля. Екологічні проблеми 20-х рр. ХХІ ст.

Україна в сучасному світі. Україна в умовах глобалізації. Науково-технічний прогрес та економічне співробітництво. Розвиток засобів масової комунікації та інформації. Інтеграція України у світовий інформаційний простір. Україна в європейському і світовому гуманітарному і освітньому просторі. Участь України у міжнародних програмах обміну та проектах співробітництва в галузі освіти, науки, культури та гуманітарної взаємодії.

ПРОГРАМА З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Вступ. Періодизація історії людства. Своєрідність епохи стародавнього світу як першого періоду в історії людства. Історичні джерела. Відлік часу в історії.

Життя людей за первісних часів. Виникнення людини. Залюднення

Європи. Основні теорії походження людини. Поява пралюдей, їх розселення на території Європи, і зокрема України.

Освоєння давньою людиною теренів Європи. Зміни природних умов. Найвідоміші стоянки на території Європи, і зокрема України.

Поява людини сучасного типу.

«Людина розумна»: розселення, зовнішній вигляд. Життя та заняття.

Виникнення рільництва і скотарства. Криза мисливства. Перші землероби та скотарі. Формування суспільства і влади. Зародження ремесла. Найдавніші металурги. Розвиток громади. Первісні системи влади.

Перші землероби та скотарі на території України. Трипільська археологічна культура. Господарство, побут і духовне життя носіїв трипільської культури. Скотарі степу.

Культура та вірування людей за первісних часів. Поява знань, їх прикладний характер. Поява мистецтва та релігійних вірувань.

Давній Єгипет. Утворення єгипетської держави. Природно-географічні умови Єгипту. Ніл. Населення. Об'єднання Єгипту. Влада і культ фараона. Будівництво пірамід.

Господарське і повсякденне життя. Суспільство. Зрошувальне землеробство. Повсякденне життя. Ремесла. Структура суспільства. Організація виробництва.

Розквіт давньоєгипетської держави. Перетворення Єгипту на могутню державу в середині II тис. до н.е. Реформа Ехнатона. Війни Рамзеса II з хеттами. Занепад Єгипту наприкінці II тис. до н.е.

Релігія, міфологія, культура давнього Єгипту. Давньоєгипетські міфи. Найдавніші культи. «суд Озіріса». Релігія в житті єгиптян. Писемність і освіта. Наукові знання. Література. Архітектура та мистецтво.

Передня Азія. Найдавніші держави Дворіччя. Давній Вавилон. Природа і населення Дворіччя. Тигр і Євфрат. Міста-держави III тис. до н. е. Піднесення Вавилону. Хаммурапі та його закони. Господарське і повсякденне життя. Суспільство. Міфи.

Ассирія. Ассирія в II тис. до н.е. Утворення та розквіт Ассирійської імперії. Загибель Ассирії.

Фінікія. Фінікійські міста-держави. Фінікійські мореплавці. Заснування колоній.

Давньоєврейське царство. Заселення євреями Палестини, виникнення Ізраїлю та Іудеї. Царство Давида і Соломона. Рух пророків. Палестина під іноземним пануванням.

Халдейське царство. Утворення Халдейського царства. Розбудова Вавилону. Завоювання Вавилонії персами.

Перська держава. Природа та населення Іранського нагір'я. Виникнення Перської держави. Царювання Дарія I. Загибель Перської держави.

Давні Індія і Китай. Давня Індія. Природно-географічні умови Індії. Найдавніша цивілізація в долині Інду. Прихід аріїв. Поява цивілізації в долині Гангу. Господарське та повсякденне життя. Держава Ашоки. Варни.

Релігія та культура Давньої Індії. Найдавніші культи. Буддизм. Індуїзм. Культура.

Давній Китай. Природно-географічні умови. Господарське та повсякденне

життя. Давньокитайські імперії. Велика китайська стіна.

Релігія та культура Давнього Китаю. Міфи та релігійні уявлення. Конфуцій і конфуціанство. Культура.

Греція в II – першій половині I тис. до н.е. Природа й населення Давньої Греції. Природа та географічне положення Балканського півострова і островів Егейського моря. Населення Давньої Греції та довколишніх земель.

Мінойська палацова цивілізація. Перекази про найдавнішу історію Греції. Археологічне відкриття Мінойської цивілізації, її основні центри. Розквіт і занепад Мінойської палацової цивілізації.

Ахейська палацова цивілізація. Перекази про ахейців. Археологічне відкриття Ахейської цивілізації, її основні центри. Розквіт і занепад Ахейської палацової цивілізації.

Греція в XI–VI ст. до н.е. Давньогрецьке суспільство за поемами Гомера. Господарське життя. Військова організація та структура влади. Поява писаних законів у Греції. Грецька тиранія. Велика грецька колонізація.

Давня Спарта. Виникнення спартанської держави. Закони Лікурга. Соціальний та державний устрій Спарти. Посилення Спарти у другій половині VI ст. до н.е.

Утворення Афінської держави. Міфи про давню історію Аттики. Об'єднання Аттики. Закони Драконта. Реформи Солона. Тиранія в Афінах. Повалення тиранії і завершення формування Афінської держави.

Греція в V–IV ст. до н.е. Греко-перські війни.

Перське вторгнення в Грецію. Марафонська битва. Похід Ксеркса. Саламінська битва. Перший Афінський морський союз.

Розквіт афінської демократії. Утвердження демократії в Афінах за Перикла. Політичний устрій. Афінське суспільство. Основні принципи афінської демократії, права і обов'язки громадянина. Пелопоннеська війна.

Побут, традиції і господарювання греків. Грецька культура. Повсякденне життя, звичаї і традиції давніх греків. Сім'я та шлюб, виховання дітей.

Грецька економіка. Релігія. Основні релігійні центри. Міфи про богів та героїв. Релігійні свята. Олімпійські ігри. Виникнення науки. Література і театр. Ораторське мистецтво. Архітектура, скульптура.

Античні міста-держави в Північному Причорномор'ї та Криму. Найголовніші міста-колонії. Суспільне, господарське та духовне життя в колоніях.

Еллінізм. Криза грецької державності та піднесення Македонії. Політична роздробленість Греції і усобиці в середині IV ст. до н.е. Посилення Македонії за часів Філіппа II. Підкорення Греції Македонією.

Східний похід Александра Македонського. Перебіг Східного походу, основні битви. Створення держави Александра Македонського.

Елліністичні держави в IV–II ст. до н. е. Елліністична культура.

Утворення та розквіт елліністичних держав. Суть еллінізму. Культура і наука.

Давній Рим у VIII–I ст. до н.е. Природні умови Італії та виникнення Риму. Природа і населення Апеннінського півострова. Виникнення Риму та правління царів.

Римська республіка V – середини III ст. до н.е. Римська республіка:

організація влади, суспільство. Господарювання римлян. Боротьба плебеїв і патрициїв у Римі. Завоювання Римом Італії. Боротьба Риму за панування в Середземномор'ї.

Римська республіка. II–I ст. до н.е. Війни Риму в Західному Середземномор'ї. Суспільно-політична боротьба в Римі. Римське суспільство II–I ст. до н.е. Диктатура Сулли. Перший тріумвірат.

Падіння республіки та рання імперія. Диктатура Гая Юлія Цезаря. Встановлення диктатури Гая Юлія Цезаря. Другий тріумвірат і загибель республіки.

Римська імперія в I–II ст. н.е. Принципат Августа. Правління династії Юліїв-Клавдіїв і Флавіїв. Династія Антонінів.

Римська релігія та культура. Римська релігія. Культура доби республіки. Культура імператорського Риму. Література. Основні архітектурні пам'ятки. Мистецтво.

Місто Рим і життя його мешканців. Життя столиці. Побут римських громадян, їхні звичаї та традиції. Римська сім'я та виховання дітей.

Виникнення християнства. Початкова історія християнства. Ісус Христос. Перші християнські громади. Ставлення римських імператорів до християн.

Пізня Римська імперія. Римська імперія в III ст. н.е. Кризові явища в Римській імперії. «Солдатські» та «сенатські» імператори. Вторгнення варварів.

Пізня Римська імперія IV ст. н.е.

Реформи Діоклетіана і Константина. Римська імперія в IV ст. н.е.

Християнська церква. Оформлення церковної організації. Константин I Великий, його політика щодо християнства. Перші собори. Християнство як державна релігія Римської імперії.

Падіння Західної Римської імперії. Варвари і Рим. Захоплення Риму варварами. Утворення «варварських королівств».

Давні слов'яни та їхні сусіди. Слов'яни напередодні Великого переселення народів. Історичні джерела з історії слов'ян. Прабатьківщина слов'ян. Суспільне, господарське життя і духовний світ давніх слов'ян.

Сусіди давніх слов'ян.

Римський період грецьких міст-держав Північного Причорномор'я. Боспорське царство. Пізні скіфи на Дніпрі та в Криму. Сармати. Готи та гуни на теренах України.

Слов'яни під час Великого переселення народів. Напрямки розселення слов'ян. Зародження слов'янських народів, зокрема українського.

Середньовічний світ Західної Європи. Народження середньовічної Європи. Римський і варварський світи в середині I тис. Франкська держава Меровінгів. Прихід до влади династії Каролінгів. Імперія Карла Великого та її поділ.

Людина Середньовіччя. Склад і рух населення. Тривалість життя і «трієць злигоднів»: голод, війни, хвороби. Засоби комунікації. Середньовічний замок. Сім'я, становище жінки, ставлення до дітей.

Матеріальний світ і повсякденне життя. Технічні нововведення та винаходи. Зброя та військово спорядження. Житло й хатне начиння. Одяг і мода. Харчування.

Суспільство і держава. Нова структура суспільства і теорія трьох станів.

Духовенство біле та чорне. Світські феодала та система васалітету. Селянство. Королівська влада і виникнення станової монархії.

Середньовічне місто. Виникнення міст, їх населення та зовнішній вигляд. Боротьба городян із сеньйорами, міські комуни. Ремесло й цехи. Торгівля та лихварство. Городянин – людина нового типу.

Релігійно-церковне життя середньовічної Європи. Католицька церква в V–XIII ст. Християнська церква в ранньому Середньовіччі. Християнізація Європи. Посилення папства. Виникнення і діяльність чернечих орденів.

Могутність і занепад папства. Організація папством Хрестових походів. Духовно-рицарські ордени. Боротьба церкви з еретиками. Папство в XIII – на початку XV ст.

Візантія. Арабський світ. Візантійська імперія. Утворення Візантійської імперії. Правління Юстиніана. Протистояння ворогам у VII–XI ст., іконоборство. Загибель імперії. Культура Візантії.

Арабський халіфат. Аравія та її населення. Мухаммад і виникнення ісламу. Арабські завоювання. Розквіт і занепад Халіфату. Знання та культура арабського світу.

Європейські держави в добу середньовіччя. Скандинавія. Нормани. Походи вікінгів. Виникнення та розвиток Скандинавських держав. Духовне життя. Християнізація скандинавських народів.

Франція. Посилення королівської влади. Правління Філіппа IV Красивого. Початок Столітньої війни. Подвиг Жанни Д'Арк. Завершення Столітньої війни та об'єднання Франції.

Англія. Англосаксонські королівства і нормандське завоювання Англії. Держава Плантагенетів. Велика хартія вольностей. Виникнення парламенту, народні рухи. Війна Червоної і Білої троянд.

Священна Римська імперія. Утворення Священної Римської імперії. Посилення імператорської влади за правління Штауфенів. Німецький «наступ на Схід». Утворення Швейцарського союзу. Закріплення територіальної роздробленості.

Країни Середземномор'я. Італійські міські республіки. Папська область, Південна Італія та Сицилія. Мусульманська Іспанія. Реконкіста і утворення Іспанського королівства.

Культура Західної Європи в V–XV ст. Середньовічні знання та освіта.

Витоки середньовічної культури. «Каролінгське відродження». Схоластика. Школи та університети. Поява дослідних знань.

Література і мистецтво. Героїчний епос і рицарська культура. Міська культура. Книгодрукування. Архітектура. Раннє Відродження і гуманізм.

Слов'яни та їхні сусіди. Держави Центральної та Східної Європи. Виникнення слов'янської писемності і держави західних слов'ян. Ян Гус і гуситські війни. Болгарське царство. Угорщина. Польське королівство.

Північно-Східна Русь у XII – першій половині XIV ст. Володимиро-Суздальське князівство. Великий Новгород. Монгольське завоювання Русі. Невська битва та Льодове побоїще. Початок збирання руських земель навколо Москви.

Утворення та зміцнення Московської держави. Дмитрій Донської і Куликовська битва. Правління Івана III. Повалення ординського іга і

народження Московської держави. Державне управління. Культура і повсякденне життя.

Турецька держава. Виникнення Османської держави. Завоювання османів. Утворення Османської імперії. Правління Мехмеда II. Удосконалення державного устрою.

Індія. Китай. Індія. Господарське життя Общини і касти. Делійський султанат. Релігія та звичаї. Наука і культура.

Китай. Об'єднання держави. Імперія Тан. Китай під владою монголів. Повернення незалежності, державне управління. Культура.

Великі географічні відкриття: зустріч цивілізацій. Відкриття європейців. Причини й передумови Великих географічних відкриттів XV–XVI ст. Подорожі португальців. Христофор Колумб і відкриття Нового Світу. Перша навколосвітня подорож.

Завоювання Нового Світу. Конкістадори у Новому Світі. Перші колонії. Освоєння європейцями Північної Америки. Наслідки Великих географічних відкриттів.

Людина ранньої нової доби. Матеріальний світ і суспільство. Зміни в суспільстві. Шлюб і сім'я, становище жінки. Технічні вдосконалення. Господарювання, мануфактури, капіталізм.

Повсякденне життя Західної Європи. Житло і хатне начиння. Зміни в харчуванні. Правила застілля. Одяг і мода.

Європейське відродження. Народження нової культури. Італійські гуманісти. Гуманізм за Альпами. Поява утопій. Політичні теорії.

Мистецтво Високого Відродження. Новий тип творчої людини. Італійське Відродження. Мистецтво Німеччини. Мистецтво Нідерландів

Реформація і контрреформація. Реформація в Німеччині. Німеччина напередодні Реформації. Мартін Лютер і початок Реформації. Народна Реформація. Від народження протестантизму до Аугсбурзького миру.

Поширення Реформації та Контрреформація. Реформація в Женеві і поява кальвіністської церкви. Перехід папства до Контрреформації. Орден єзуїтів. Тридентський собор.

Західноєвропейські держави в XVI – першій половині XVII ст. Франція. Народження абсолютизму. Релігійні війни. Генріх IV. Кардинал Ришельє.

Іспанія. Іспанія на межі XV–XVI ст. Правління Карла V. Філіпп II. Занепад Іспанії.

Нідерланди. Нідерланди у складі іспанської монархії. Початок національно-визвольного руху. Гьози і Вільгельм Оранський. Народження республіки.

Англія. Зміни в суспільстві. Королівська Реформація. Єлизавета I. Прихід до влади династії Стюартів.

Міжнародні відносини. Характер міжнародних відносин. Народження постійної дипломатії. Тридцятилітня війна. Вестфальський мир.

Європейська культура кінця XVI – першої половини XVII ст. Досягнення науки та тягар марновірства. Нові знання про Всесвіт. Пошук нових способів пізнання світу. Досягнення медицини. «Полювання на відьом».

Література й мистецтво. Характер європейської культури. Літературні образи Мігеля Сервантеса. В. Шекспір і театр. Мистецтво доби бароко.

Польська держава і Московське царство. Польська держава. Фільварково-панщинна система. Шляхетська демократія. Утворення Речі Посполитої. Зовнішня політика. Культура.

Московська держава Правління Івана IV Грозного. Смутний час. Воцаріння династії Романових. Росія і українські землі. Культура.

Криза старого порядку. Початок модернізації. Революція XVII ст. і промисловий переворот в Англії. Англія напередодні революції. Карл I. О. Кромвель. Переворот 1668 р. Початок промислового перевороту.

Франція. Абсолютизм за Людовіка XIV. Двір Короля сонце. Ж.Б. Кольбер. Війни Людовіка XIV. Французький класицизм.

Доба Просвітництва. Витоки й зміст Просвітництва. Французьке Просвітництво. Вплив Просвітництва на суспільство. Література і мистецтво. Зміни в повсякденному житті.

Освічений абсолютизм. Пруське королівство. Нова державна політика Фрідріха II. Австрія за правління Марії Терезії. Реформи Йосипа II.

Московська держава наприкінці XVII ст. Реформи й зовнішня політика Петра I. Двірцеві перевороти. Епоха Катерини II. Правління Павла I. Культура і повсякденне життя.

Сполучені штати Америки. Англійські колонії в Північній Америці. Початок боротьби проти метрополії. Проголошення незалежності. Конституція США.

Країни Сходу. Османська імперія. Персія. Османська імперія та її зовнішня політика. Ослаблення Османської імперії. Перське царство. Правління Надир-шаха.

Індія. Держава Великих Моголів. Правління Акбара і Шах Джахана. Проникнення європейців у Індію, встановлення англійського володарювання. Релігійне та культурне життя.

Китай та Японія. Китай за правління династії Мін. Імперія Цин. Об'єднання та самозакриття Японії. Культура.

Велика французька революція кінця XVIII ст. Європа в період наполеонівських війн. Французьке суспільство наприкінці XVIII ст. Доба Просвітництва.

Причини та початок Французької революції. Декларація прав людини і громадянина. Конституція 1791 р.

Встановлення республіки. Якобінська диктатура. Термідоріанська реакція. Франція за Директорії. Наполеон Бонапарт.

Франція в період Консульства й Імперії. Кодекси Наполеона. Війни Наполеона. Континентальна блокада. Російський похід Наполеона. Битви під Лейпцигом і Ватерлоо. «100 днів» Наполеона.

Територіальні зміни внаслідок Віденського конгресу. Утворення Священного союзу.

Європа й Америка в першій половині XIX ст. Політичне становище в Європі після Віденського конгресу. Національний і революційний рухи в Європі в 20–30-х роках XIX ст.

Велика Британія у першій половині XIX ст. Перша парламентська реформа та її наслідки. Чартизм. Перехід Англії до політики вільної торгівлі.

Франція у період Реставрації. Липнева революція і Липнева монархія.

Політична роздробленість Німеччини. Втрата своїх позицій Австрією й посилення Пруссії.

Суспільно-політичні течії і рухи в Росії. Повстання декабристів.

Суспільно-політична думка Європи.

«Весна народів». Революція 1848–1849 рр. у Франції. Друга Республіка. Бонапартистський переворот 1851 р. і встановлення Другої імперії.

Загальна характеристика революцій у Німеччині, Австрії, Угорщині та Італії. Причини поразки і наслідки революцій 1848–1849 рр.

Утворення незалежних держав у Латинській Америці.

Європа й Америка у добу об'єднання і модернізації суспільства. Боротьба Пруссії і Австрії за переважання в Німеччині. Об'єднання Німеччини в 1871 р.

Перетворення Австрійської імперії на дуалістичну монархію.

Політична роздробленість Італії, піднесення П'ємонту. Два напрями боротьби за об'єднання Італії. Утворення Італійського королівства. Об'єднання Італії.

Вікторіанська Британія. Англія – «майстерня світу». Утвердження лібералізму. Формування ліберальної та консервативної партій. Ірландське питання. Зовнішня політика Англії.

США в першій половині XIX ст. Особливості соціально-економічного розвитку. Доктрина Монро та її реалізація. Громадянська війна 1861–1865 рр. Реконструкція Півдня.

Утвердження індустріального суспільства в провідних державах світу. Формування індустріального суспільства в провідних державах Європи і в США. Науково-технічна революція кінця XIX ст. та її наслідки. Виникнення великих корпорацій і фінансово-промислових груп. Монополізація економіки. Нові класи і суспільні верстви. Соціалізм. Марксизм. Перший і Другий Інтернаціонали. Міграційні рухи. Утвердження демократії та громадянського рівноправ'я.

Зростання ролі держави в суспільно-економічному житті. Криза Другої імперії у Франції. Франко-німецька війна 1870–1871 рр. та її наслідки. Паризька комуна. Становлення Третьої Республіки. Політичні кризи 80–90-х рр. Формування Французької колоніальної імперії.

Німеччина в 1871–1900 рр. Конституція 1871 р. Внутрішня і зовнішня політика Отто фон Бісмарка. Німецька соціал-демократія. Перехід Німеччини до світової політики.

Велика Британія в останній третині XIX ст. Втрата Англією промислового лідерства. Внутрішнє становище. Ірландське питання. Криза класичного лібералізму. Тред-юніони.

США в 1877–1900-х рр. Економічне піднесення країни, зростання впливу великих корпорацій. Політичне життя, становлення антимонопольного законодавства. Расова політика, юридичне оформлення сегрегації на Півдні. Робітничий рух.

Модернізація Російської імперії. Скасування кріпосного права. Зовнішня і колоніальна політика Російської імперії. Реформи Олександра II та їх наслідки. Росія в пореформений період. Особливості економічного розвитку. Формування нової соціальної структури. Внутрішнє становище в країні. Народництво.

Робітничий рух і формування соціал-демократії.

Доба Мейдзі в Японії. Крах політики самоізоляції. Реформування економічного та суспільно-політичного життя. Економічне зростання країни.

Завершення формування світових колоніальних імперій. Міжнародні відносини в останній третині XIX ст. Завершення територіального поділу світу. Колоніальна політика на Сході й в Африці. Суперечливість наслідків колоніального панування. Зворотний вплив колоній на метрополії.

Британське володарювання в Індії. Політика кастового й релігійного розбрату. Повстання сипаїв. Міф про тягар білої людини.

Китай у другій половині XIX ст. Тайпінське повстання. Економічне проникнення в країну західних держав.

Народи Африки під владою європейських колонізаторів.

Міжнародні відносини в 1871–1900 рр. Геополітичні наслідки франко-німецької війни. Союз трьох імператорів. Загострення англо-німецького колоніального суперництва. Утворення нових незалежних держав на Балканах. Утворення Троїстого союзу і загострення російсько-німецьких відносин. Оформлення англо-франко-російського альянсу. США в міжнародних відносинах. Панамериканізм. Зовнішня та колоніальна політика Японії.

Культура народів світу наприкінці XVIII – У XIX ст. Духовне життя народів Європи і Америки у XVIII – наприкінці XIX ст. Розвиток науки і техніки. Література і мистецтво. Культура народів Азії і Африки.

Повсякденне життя людей. Дозвілля. Наслідки урбанізації. Аристократія, буржуазія і пролетаріат. Родинні стосунки. Фемінізм. Освіта. Релігія і мораль.

Світ на початку XX ст. Особливості державного устрою, політичного життя та соціально-економічного розвитку провідних країн світу (США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Росія та Австро-Угорщина) на початку XX ст.

Національні рухи в Індії та у Китаї. Особливості модернізаційних процесів в Японії.

Загальна характеристика процесів у країнах Латинської Америки.

Перша світова війна 1914–1918 рр. Міжнародні кризи та конфлікти на початку XX ст. Створення Антанти. Гонка озброєнь, посилення милітаризму, шовіністична пропаганда.

Причини, привід та початок Першої світової війни. Стратегічні плани супротивників. Основні та другорядні театри воєнних дій. Воєнні кампанії та основні битви 1914–1918 рр. Технічні вдосконалення в роки війни. Підводна війна. Вступ у війну США. «14 пунктів» В. Вільсона. Вихід Росії з війни. Завершення війни та втрати від неї.

Повоєнне облаштування світу. Паризька мирна конференція. Версальський договір. Створення Ліги Націй. Мирні договори із союзниками Німеччини. Вашингтонські договори 1921–1922 рр. Сильні й слабкі сторони Версальської системи. Проблема репарацій.

Основні політичні та економічні наслідки Першої світової війни. Розпад багатонаціональних імперій і утворення нових незалежних держав в Європі. Зміни в системі цінностей людини. Зміна статусу жінки в суспільстві в ході війни.

Період повоєнної кризи та революцій (1917–1923 рр.). Формування тоталітарних режимів: фашизм, нацизм, комунізм.

Революції 1917 р. Громадянська війна в Росії. Прихід до влади більшовиків. «Воєнний комунізм». Діяльність Комінтерну.

Революції в Німеччині та Угорщині 1918 р.

Прихід до влади Б. Муссоліні. Встановлення фашистської диктатури в Італії. Революція в Туреччині. М. Кемаль. Національні рухи в Китаї, Індії і Африці.

Період стабілізації в Європі та в Північній Америці (1924–1929 рр.). Доба «процвітання» в США. Визрівання передумов світової економічної кризи.

Велика Британія і Франція в 1900–1920-х роках. Консерватори і лейбористи при владі. Загальний страйк шахтарів 1925–1926 рр.

Створення корпоративної системи в Італії.

Німеччина в період Веймарської республіки.

Утворення СРСР. НЕП.

Особливості соціально-економічного та політичного розвитку нових незалежних європейських держав: Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Югославії.

Румунія та Болгарія після Першої світової війни.

Найважливіші досягнення в галузі освіти, науки і техніки. Основні ідеї і течії в розвитку культури. Нові цінності європейців і американців у 1900–1920-х роках. Поява «масової культури». Нові напрямки в мистецтві та літературі. Повсякденність.

Світ у період економічної кризи 1929–1933 рр. та подолання її наслідків. Світова економічна криза 1929–1933 рр. (Велика депресія). Пошуки шляхів подолання кризових явищ економіці й суспільному житті.

США напередодні та в роки Великої депресії. Засади «Нового курсу» Ф.Д. Рузвельта і його основні підсумки. Впровадження елементів державного регулювання економіки.

Велика Британія, уроки кризи. Внутрішня і зовнішня політика. Реформування Британської імперії.

Прихід до влади А. Гітлера. Нацизм. Встановлення націонал-соціалістичної диктатури в Німеччині, економічна, соціальна та ідеологічна політика нацистського режиму. Знищення політичної опозиції. Антисемітизм.

Прихід до влади та політика урядів Народних фронтів у Франції та Іспанії; їх досягнення, прорахунки та причини розпаду.

Країни Центральної та Східної Європи (Польща, Чехословаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Югославія).

Боротьба між демократичними цінностями та тоталітарними тенденціями.

Велика депресія і Радянський Союз.

Соціалістичне будівництво в СРСР. Політика «прискореної» індустріалізації та колективізації сільського господарства в Радянському Союзі. Голодомор – геноцид українського народу.

«Великий терор». Повсякденне життя. Сутність авторитаризму та тоталітаризму.

Китай. Об'єднання країни, встановлення влади Гоміндану. Боротьба проти японської агресії в 30-х рр.

Індія. Кампанія громадянської непокори народів Індії в 30-х роках та її результати.

Японія. Основні тенденції внутріполітичної та зовнішньополітичної стратегії Японії в 20–30-ті роки.

Близькосхідна проблема.

Латинська Америка.

Особливості економічних і політичних процесів у регіоні. Вплив іноземних держав. Протиборство демократичних сил і диктаторських режимів.

Найважливіші досягнення освіти і науки. Технічний прогрес, його милітаристична спрямованість у період підготовки та ведення війни. Основні ідеї та напрями в розвитку мистецтва в 30-х рр. XX ст. Відмінності в розвитку культури в демократичних і тоталітарних державах.

Назрівання Другої світової війни. Вплив світової економічної кризи на загострення міжнародної напруженості в умовах 30-х років XX ст.

Зовнішньополітичні пріоритети провідних країн світу в другій половині 30-х років.

Відмова Німеччини від дотримання Версальського договору й підготовка до війни. Агресивні дії Німеччини, Італії та Японії.

Формування осі Рим – Берлін – Токіо. Спроби створення системи колективної безпеки. Громадянська війна 1936–1939 рр. в Іспанії. Мюнхенська конференція та її наслідки. Крах політики умиротворення. Провал англо-франко-радянських переговорів (літо 1939 р.). Зближення СРСР з Німеччиною. Радянсько-німецький пакт про ненапад («пакт Молотова – Ріббентропа») і його наслідки.

Друга світова війна (1939–1945 рр.). Причини, характер, періодизація Другої світової війни. Характеристика основних театрів воєнних дій в Європі в 1939–1940 рр.

Напад Німеччини на СРСР (22.06.1941). Оголошення радянським режимом Великої Вітчизняної війни. Основні битви на німецько-радянському фронті (1941–1946).

Бойові дії в Південно-Східній Азії та на Тихому океані, у Північній Африці та Західній Європі.

Формування антигітлерівської коаліції.

Окупаційний режим та рух Опору на окупованих територіях. Проблеми колабораціонізму.

Зростання ролі жінки в умовах війни.

Завершальний період війни в Європі та в Азії. Капітуляція Німеччини та її союзників.

Політичні, економічні та соціальні наслідки Другої світової війни для народів світу. Зміна ціннісних орієнтацій людини в умовах війни. Створення ООН. Нюрнберзький і Токійський міжнародні трибунали над військовими злочинцями.

Американський континент: США, Канада та Латинська Америка (1945 р. – 20-ті рр. XXI ст.). Утвердження США як провідної країни біполярного світу в повоєнний час та зміна ролі США наприкінці XX — на початку XXI ст.

Головні етапи повоєнного розвитку Канади.

Латинська Америка. Особливості економічного, соціального та політичного розвитку регіону в другій половині XX – 20-ті рр. XXI ст.

Українці в країнах регіону.

Країни Західної Європи (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.). Західна Європа після завершення Другої світової війни.

Німеччина. Внутрішньо- та зовнішньополітичний розвиток Німеччини в другій половині ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

Велика Британія. Внутрішнє становище та зовнішня політика Великої Британії у другій половині ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

Франція. Соціально-економічний та політичний розвиток Четвертої і П'ятої Республік. Зовнішньополітичні орієнтири Франції в другій половині ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.

Італія. Соціально-економічний та політичний розвиток країни в другій половині ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

Країни Центральної та Східної Європи (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.). Встановлення прорадянських режимів у Польщі, Угорщині, Болгарії, Румунії, Чехословаччині, Югославії. Демократичні революції, особливості їх здійснення. Основні тенденції внутрішньополітичного розвитку країн регіону в 90-х роках ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

СРСР від завершення епохи Сталіна – до розпаду СРСР.

росія в 90-х р. ХХ – початок ХХІ ст. Нові незалежні держави на пострадянському просторі: здобутки, проблеми, перспективи. Окупація рф частини Донбасу і Криму (2014 р.). Російсько-українська війна (з 24 лютого 2022 р.).

Країни Азії та Африки в другій половині ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

ХХІ ст. Розпад світової колоніальної системи. Етапи деколонізації. Шляхи та особливості розвитку незалежних держав Азії та Африки.

Близькосхідна проблема та способи її врегулювання.

Японія. Внутрішня та зовнішня політика Японії в другій половині ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

Китай. Соціально-економічний та політичний розвиток країни в другій половині ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

Індія. Перемога народів Індії в боротьбі за незалежність. Розвиток Індії наприкінці ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.

Міжнародні відносини (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.). Передумови, характер, етапи та прояви холодної війни. Завершення холодної війни. Боротьба з міжнародним тероризмом.

Розширення Європейського Союзу та НАТО, місце України в цьому процесі.

Розвиток культури (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.). Глобальні проблеми людства. Основні напрями НТР у другій половині ХХ ст. та їх вплив на життя пересічного громадянина. Становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства. Основні тенденції і течії розвитку світової культури. Загальна характеристика глобальних проблем сучасності та ймовірних шляхів їх подолання.

ПРОГРАМА З АРХЕОЛОГІЇ

Археологія як наука. Предмет та завдання археологічних досліджень. Археологія в системі історичних знань та зв'язок з іншими науками. Типи археологічних пам'яток. Категорії археологічних джерел.

Історія археології в Україні. Датування в археології. Основні етапи розвитку археології. Витоки археології. Антикварний період. Становлення археології як науки. Археологія України за часів Російській імперії. Відкриття перших музеїв на півдні. Розкопки античних міст та скіфських царських курганів, давньоруських міст. Археологічні з'їзди. Археологія в Україні ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст. Інститут археології НАН України. Видатні відкриття українських археологів. Сучасний стан української археології. Археологічна періодизація. Абсолютна та відносна хронологія. Методи датування в археології.

Методи археологічного дослідження. Законодавство України щодо збереження археологічної спадщини. Методи польових досліджень. Археологічні інструменти та прибори. Розвідка. Методи проведення археологічних розкопок могильників та поселень. Фіксація археологічних джерел під час польових досліджень. Лабораторно-камеральні методи дослідження. Вироби з каменю, кераміки, металу, кістки, дерева, скла та ін. Перевезення, консервація, реставрація та збереження археологічного матеріалу. Паспортизація, каталогізація.

Кам'яна доба в Україні. Ранній палеоліт в Україні. Загальна характеристика. Архантропи. Клімат. Фауна та флора. Знаряддя праці. Середній палеоліт (Мустьєрська епоха). Загальна характеристика. Палеантропи. Клімат. Знаряддя праці. Поховання. Житла. Пізній палеоліт. Загальна характеристика. Неантропи. Клімат. Фауна та флора. Знаряддя праці. Житла. Мистецтво та світогляд палеолітичної епохи на території України. Мезоліт. Загальна характеристика мезоліту України. Знаряддя праці, житла. Загальна характеристика неоліту. Неолітичні культури на терені України.

Енеоліт на території України. Характеристика епохи палеометалу (розвиток відтворюючого господарства; поява металообробки; ремесла; інтенсифікація обміну; зміни у системі власності; суспільні відносини). Землеробські культури Правобережжя та Подністров'я (Трипільська, Гумельницька). Скотарсько-землеробські культури Закарпаття, Волині, Поділля (лендельська, лійчастого посуду, кулястих амфор, полгарська, баденська). Скотарські культури степу України (Середньостогівська культура. Ямна культурно-історична спільність). Ранній енеоліт Криму – Кемі-обинська культура.

Доба бронзи. Характеристика бронзового віку. Історія дослідження. Хронологічна періодизація пам'яток епохи бронзи. Ранній період епохи бронзи. Культури середнього періоду епохи бронзи. Культури пізньої бронзи. Культури Закарпаття (Отомань, Станівська).

Ранній залізний вік. Ранній залізний вік. Загальна характеристика та періодизація. Передскіфський період. Кіммерійські старожитності. Чорноліська культура. Фракійський гальштат. Лужицька та висоцька культури. Скіфський період. Загальна характеристика та межі Скіфії. Скіфські «царські» кургани. Скіфські городища. Звіриний стиль у мистецтві. Культури скіфського часу. Сарматський період. Загальна характеристика сарматської культури. Скіфська держава в Криму. Пізньоскіфські городища Нижнього Подніпров'я.

Античні держави Північного Причорномор'я. Основні етапи та причини грецької колонізації Північного Причорномор'я. Періодизація античної

цивілізації в цьому регіоні. Дослідження. Античні міста у Нижньому Побужжі і Подністров'ї (Борисфен, Ольвія, Тіра, Ніконій, о-в Левке). Античні міста в Криму (Херсонес, Калос-Лімен, Керкінітіда, Боспорська держава). Сільські поселення (хори) грецьких міст-держав Північного причорномор'я. Матеріальна культура та побут античних міст-держав Північного Причорномор'я.

Культури другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е. Проблема походження слов'ян. Археологічна періодизація ранньослов'янського часу. Кельти. Класичні пам'ятки латену на території України. Скарби. Культури пізньолатенського та римського часу: зарубинецька, поєнешт-лукашівська, пшеворська, липицька. Культури пізньоримського часу: черняхівська, київська, карпатських курганів, вельбарська.

Слов'янські культури раннього середньовіччя. Археологія Русі. Культури раннього середньовіччя V–VII ст.: корчацько-празька, пеньківська, колочинська. Східнослов'янські культури періоду VIII – IX ст.: тип Лука-Райковецька, волинцевська, роменська. Загальна характеристика епохи Київської Русі. Історія дослідження. Городища, селища, могильники. Археологія Києва Чернігова, Переяслава, Вишгорода, Галича, Львова, Новгород-Сіверського.

Середньовічна археологія Півдня України. Пам'ятки козацьких часів. Історія дослідження. Салтівсько-маяцька культура. Балкано-дунайська культура. Пам'ятки кочовиків Степового Подніпров'я та Північно-Західного Причорномор'я IX – XIV ст. Пам'ятки Криму. Печерні міста. Середньовічний Білгород-Дністровський. Археологія козацької доби. Запорозька Січ. Оборонні замки-фортеці. Розкопки під Берестечко.

Перелік питань з історії України

1. Виникнення та розвиток Київської Русі.
2. Київська держава наприкінці X – у першій половині XI ст.
3. Київська держава у другій половині XI – першій половині XIII ст.
4. Галицько-волинська держава.
5. Українські землі у складі Великого Князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV–XV ст.).
6. Українські землі в XVI ст.
7. Українські землі у першій половині XVII ст.
8. Початок національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.
9. Українські землі в 60–80-ті рр. XVII ст.
10. Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.
11. Українські землі в другій половині XVIII ст.
12. Формування модерної української нації. Теорія та суспільні виклики першої половини XIX ст.
13. Українські землі у складі російської та австрійської імперій наприкінці XVIII – у першій третині XIX ст.
14. Соціально-економічне життя народу та український національний рух у першій половині XIX ст.
15. Культурне життя в українських землях наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

16. Модернізація українського суспільства в середині – у другій половині XIX ст.
17. Національна ідея. Українофільський культурницький і політичний етапи визвольного руху.
18. Суспільно-політичний рух в Україні у другій половині XIX ст.
19. Культурне життя України в другій половині XIX ст.
20. Україна на початку XX ст.
21. Україна в роки Першої світової війни. Початок української революції.
22. Українська державність в 1917–1921 рр.
23. Культура і духовне життя в Україні в 1917–1921 рр.
24. Українська СРР в умовах НЕП (1921–1928 рр.).
25. Закріплення радянської влади в Україні (1929–1938 рр.).
26. Західноукраїнські землі в 1921–1939 рр.
27. Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.).
28. Україна в перші повоєнні роки (1945 – початок 50-х рр.).
29. Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (1953–1964 рр.).
30. Україна в період загострення кризи радянської системи (середина 60 – початок 80-х рр. XX ст.).
31. Відновлення незалежності України та розпад СРСР (1985–1991 рр.).
32. Україна в умовах незалежності.
33. Етносоціальні та культурні процеси в Україні наприкінці XX – 20-ті рр. XXI ст.
34. Російсько-українська війна (з 24 лютого 2022 р.).
35. Україна в сучасному світі.

Перелік питань з всесвітньої історії

1. Давній Єгипет.
2. Передня Азія.
3. Давні Індія і Китай.
4. Греція в II – першій половині I тис. до н.е.
5. Греція в V–IV ст. до н.е.
6. Давній Рим у VIII–I ст. до н.е.
7. Пізня Римська імперія.
8. Середньовічний світ Західної Європи.
9. Релігійно-церковне життя середньовічної Європи.
10. Візантія. Арабський світ.
11. Європейські держави в добу середньовіччя.
12. Культура Західної Європи в V–XV ст.
13. Великі географічні відкриття: зустріч цивілізацій.
14. Європейське відродження.
15. Реформація і контрреформація.
16. Західноєвропейські держави в XVI – першій половині XVII ст.
17. Європейська культура кінця XVI – першої половини XVII ст.
18. Велика французька революція кінця XVIII ст. Європа в період наполеонівських війн.
19. Європа й Америка в першій половині XIX ст.
20. Міжнародні відносини в останній третині XIX ст.

21. Світ на початку ХХ ст.
22. Перша світова війна 1914–1918 рр.
23. Повоєнне облаштування світу.
24. Період повоєнної кризи та революцій (1917–1923 рр.).
25. Період стабілізації в Європі та в Північній Америці (1924–1929 рр.).
26. Світ у період економічної кризи 1929–1933 рр. та подолання її наслідків.
27. Назрівання Другої світової війни.
28. Друга світова війна (1939–1945 рр.).
29. Американський континент: США, Канада та Латинська Америка (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.).
30. Країни Західної Європи (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.).
31. Країни Центральної та Східної Європи (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.).
32. Країни Азії та Африки в другій половині ХХ – 20-ті рр. ХХІ ст.
33. Міжнародні відносини (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.).
34. Розвиток культури (1945 р. – 20-ті рр. ХХІ ст.).
35. Глобальні проблеми людства.

Перелік питань з археології

1. Пізньопалеолітичне мистецтво.
2. Роль природних умов у виникненні й розвитку людства.
3. Мезолітичне мистецтво.
4. Релігійні уявлення в епоху мезоліту. Поховання та могильники.
5. Виникнення керамічного посуду та його значення для людства.
6. Духовна культура епохи неоліту.
7. Трипільська кераміка.
8. Поява металообробки та перших металевих виробів.
9. Поховання енеолітичної епохи в Одеській області (с. Холмське).
10. Дослідження курганів епохи бронзи.
11. Походження перших виробів із бронзи.
12. Зольники сабатинівської культури.
13. Рання кизил-кобинська культура в гірському Криму.
14. Скарби доскіфського періоду на території України.
15. Поява заліза та технологія його одержання. Значення цього відкриття для людства.
16. Матеріальна культура та побут скіфів.
17. Духовна культура та мистецтво скіфів.
18. Типи сарматських могильників в буджацькому степу.
19. Духовна культура, мистецтво сарматів та пізніх скіфів.
20. Антична культура у Північному Причорномор'ї: пам'ятки мистецтва та архітектури.
21. Релігія населення грецьких міст-держав північного Причорномор'я
22. Римський час в Північному Причорномор'ї.
23. Черняхівські поселення Ріпа та Фурманівка в Одеській області.
24. Організація господарства у носіїв культур ранньослов'янської доби.
25. Поховання та могильники носіїв культур ранньослов'янської доби.
25. Археологічні дослідження Любеча, Звенигорода, Луцька.
26. Матеріальна культура епохи Київської Русі: побут, ремесла, торгівля, архітектура, мистецтво.

27. Середньовічна археологія півдня України.
28. Пам'ятки козацьких часів.
29. Економіка і побут козацької доби.
30. Озброєння козацьких військ.
31. Знаряддя праці українських козаків.
32. Керамічний посуд доби українського козацтва.

Критерії оцінювання

Структура програми письмового іспиту хронологічно охоплює весь курс історії України, всесвітньої історії та археології, починаючи від найдавніших часів – до сьогодення. Фахове вступне випробування з історії відбувається в письмовій формі на основі білетів. Кожен білет складається з трьох питань з історії України, всесвітньої історії та археології. Оцінювання відповіді проводиться за шкалою оцінювання **«зараховано»** або **«не зараховано»**.

«Зараховано» ставиться в тому разі, якщо здобувач твердо засвоїв програмний матеріал, продемонстрував глибоке та всебічне знання історичних джерел, уміння послідовно, логічно та аргументовано викладати матеріал, аналізувати історичні факти та події, вміє робити порівняльну характеристику різних думок, історичних подій та процесів, обстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему, робити аргументовані висновки й узагальнення, правильно відповідає на додаткові питання; якщо він засвоїв програмний матеріал, вміє послідовно та логічно його викладати, вивчив основні джерела, робить в основному правильні й аргументовані висновки, але разом із тим допускає окремі неточності при висвітленні проблеми чи відповідаючи на додаткові запитання, що свідчить про недостатньо глибоке засвоєння програмного матеріалу.

«Не зараховано» – якщо в засвоєнні здобувачем програмного матеріалу виявлені суттєві неточності, у відповідях допущено помилки, неправильні формулювання, вони не ґрунтуються на достатньому знанні історичних фактів, матеріал викладено недостатньо послідовно, логічно й аргументовано, відповіді на додаткові запитання – неповні й неточні; якщо здобувач не знає значної частини програмного матеріалу, основного змісту джерел, відповідає на питання непослідовно, нелогічно, без належної аргументації, припускається суттєвих помилок у висновках, при викладі фактів і подій, не дає відповідей на додаткові запитання.

Рекомендована література та інформаційні джерела

1. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної нації ХІХ–ХХ століття. К.: Генеза, 2019. 656 с.
2. Грушевський М. Ілюстрована історія України: з дод. та допов. Донецьк: БАО, 2006. 734 с.: іл.
3. Грушевський М. С. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. Вивід прав України. Львів, 1992. С. 7–13.
4. Лазарович М. В. Ілюстрована історія України: короткий курс лекцій. 4-те вид., виправл. і доп. Тернопіль: Джура, 2018. 616 с.
5. Пасічник М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 735 с.

6. Попович М. Нарис з історії української культури. К.: АртЕл, 1998. 728 с.
7. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П.П.Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.). К. : «МП Леся», 2016. 586 с.
8. Давня історія України : в 2-х кн. Кн. 1 / Толочко П. П. та ін. К.: Либідь, 1994. 240 с.
9. Давня історія України : в 2-х кн. Кн. 2 / Толочко П. П. та ін. К.: Либідь, 1995. – 224 с.: іл.
10. Довідник з історії України (А–Я) / за ред.: І. Підкови, Р. Шуста. К.: Генеза, 2001. 1136 с.
11. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр.: у 2 т. Т. 1: Доба Центральної. Ужгород, 1932. 437 с.
12. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923 рр.: у 2 т. Т. 2 : Українська Гетьманська Держава 1918 року. К.: Темпора, 2002. 351 с.
13. Залізник Л. Л. Від склавинів до української нації. К.: Бібліотека українця, 2004. 256 с.
14. Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін. Львів, 1992. 702 с.
15. Лазарович М. В. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2018 роки): моногр. Ічня : ПП «Формат», 2018. 340 с.
16. Лазарович М. І було пекло на землі...: Голодомор 1932–1933 років в Україні: передумови, механізми здійснення, наслідки. Тернопіль: Джура, 2008. 620 с.
17. Лазарович М. В. Українські січові стрільці у боротьбі за волю України : моногр. / Міністерство інформаційної політики України. Ічня : ПП «Формат», 2018. 766 с.: іл.
18. Україна у сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти : моногр. / за ред. Ф. М. Рудича. К. : МАУП, 2002. 488 с.
19. Українська культура : лекції / ред. кол. : Ю. П. Дяченко та ін. К.: Либідь, 1993. 592 с.
20. Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько. К. : Знання, 2007. 680 с.
21. 33-й: голод: Народна книга-меморіал / упоряд.: Л. Коваленко, В. Маняк. К.: Рад. письменник, 1991. 584 с.
22. Акимович Є. Українська культура в історичному вимірі (IX–XVII ст.). Одеса: Маяк, 2009. 496 с.
23. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 року. Міфи і реальність. К.: Варта, 1994. 94 с.
24. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. Кн. 1. К.: Либідь, 1994. 428 с.
25. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. Кн. 2. К.: Либідь, 1994. 685 с.
26. Верстюк В., Дзюба О., Репринцев В. Україна від найдавніших часів до сьогодення : хронологічний довідник. К.: Наукова думка, 1995. 688 с.

27. Видатні постаті в історії України IX–XIX ст.: короткі біогр. нариси: іст. та худож. портрети / В. І. Гусев та ін. К.: Вища школа, 2002. 359 с.: іл.
28. Вівчарик М. М., Капелюшний В. П. Українська нація: витоки, становлення і сьогодення : навч. посіб. К.: Олан, 2003. 280 с.
29. Голод 1921–1923 років в Україні: зб. док. і матер. К.: Наукова думка, 1993. 236 с.
30. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990.
31. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть? К.: Знання України, 1991. 240 с.
32. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: ілюстрована історія. Львів; Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2008. 524 с.: іл.
33. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. 4-те вид., стер. К.: Либідь, 2002. 656 с.
34. Історія української культури: у 5 т. Т. 1–5 / Б. Патон (голов. ред.). К.: Наук. думка, 2001–2010.
35. Козуля О. Жінки в історії України. К.: Український Центр духовної культури, 1993. 255 с.
36. Косик В. Україна і Німеччина у 2-й світовій війні. Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. 660 с.
37. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952: документи і матеріали. Львів, 1991. 319 с.
38. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К.: Довіра, 1992. 142 с.
39. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. К.: Академія, 2001. 152 с.
40. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. К.: Критика, 2015. 456 с.
41. Семчишин М. Тисяча років української культури. К., 1993. 550 с.
42. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). К.: Альтернативи, 1999. 351 с.
43. Терещенко Ю. Україна і європейський світ: нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст.: навч. посіб. К.: Перун, 1996. 496 с.
44. Трофимович В. Україна в роки другої світової війни (1939–1945). Львів, 1995. 102 с.
45. Українська культура: лекції / за ред. Д. Антоновича. К., 1993. 519 с.
46. Чорна книга України: зб. документів, архівних матеріалів, листів, доповнень, статей, досліджень, есе / упоряд., ред. Ф. Зубанича ; передм. В. Яворівського. К. : «Просвіта». 1998. 784 с.
47. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна–Росія–Польща. К.: Дух і Літера, 2013. 552 с.
48. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття: навч. посіб. К. : Гнус. 1997. 312 с.
49. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К., 2022.
50. В'ятрович В. Нотатки з кухні «переписування історії». К., 2021.

51. Кіпіані В. Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР. Х., 2021. 688 с.: іл.
52. АД 242. Історія мужності, братерства та самопожертви / укладач І.Штогрін. Х., 2016. 352 с.: іл.
53. Всесвітня історія. Навч. посіб. / Б.М. Гончар, М.Ю. Козицький, В. М. Мордвінцев, А. Г. Слюсаренко. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Знання, 2007. 214 с.
54. Голованов С. О. Всесвітня історія : навч. посіб. для студентів ВНЗ іст. спец.: у 5 т.; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2017. 472 с.
55. Гоменюк І. Провісники Другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі. Від розпаду імперій до Гляйвіцької провокації / під заг. ред. Кирило Галушко. Харків, 2017. 352 с.
56. Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу: навчальний посібник / 2-ге вид, доп. і перероб. Київ : ПП Лисенко М. М., 2017. 943 с.
57. Ширер В. Злет і падіння Третього Райху: історія нацистської Німеччини: у 2 т. Т. 1 /; пер. з англ. Катерина Діса; гол. ред. Ольга Дубчак. Київ: Наш Формат, 2017. 599 с.
58. Вільям Мак-Ніл. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти / переклад Є.Маричев, А.Галушка, О.Волинський. К., 2020. 960 с.
59. Джеремі Блек. Історія світу від найдавніших часів до сьогодення. К., 2021. 256 с.
60. Орлова Т. В. Всесвітня історія – історія цивілізацій. К., 2012. 446 с.
61. Балух В. Історія античної цивілізації. В 3-х томах. Т 1. Стародавня Греція. Чернівці, 2016. 656 с.: іл.
62. Балух В. Історія античної цивілізації. В 3-х томах. Т 2. Стародавній Рим. Чернівці, 2016. 848 с.: іл.
63. Балух В. Історія середніх віків. У 2 томах. Том 1. Раннє Середньовіччя. Чернівці, 2010.
64. Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Т.3. Практикум. Чернівці: ТОВ Видавництво «Наші книги», 2008. 544 с.: іл.
65. Балух В. Культура ранньомодерної Європи. Харків, 2017. 495 с.
66. Возний І. П. Антропосоціогенез: Підручник. Чернівці, 2013. 348 с.
67. Возний І. П. Дохристиянські вірування давнього та середньовічного населення України: Підручник. Чернівці, 2012. 424 с.
68. Чікарькова М. Ю., Абрамович С. Д. Культурологія: підручник. Чернівці, 2018. Видання 3-тє. 480 с.
69. Девід Е. Шай. Історія Америки / Перекладачі: Марія Габлевич, Ганна Лелів, Галина Сташків, Антоніна Ящук. К.: Літопис, 2022. 1122 с.
70. Джордж Бравн Тіндалл, Дейвід Е. Шай. Історія Америки. 6-е видання. К.: Літопис, 2010. 904 с.
71. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України. Підручник. Тернопіль, 2004. 480 с.
72. Чмихов М., Кравченко Н., Черняков І. Археологія та стародавня історія України. К.: Либідь, 1992. 375 с.
73. Чмихов М. О. Давня культура: Навч. посібник. К.: Либідь, 1994. 288 с.

74. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л.Л. Залізняка, О.П. Моця, В.М. Зубар та ін.; за ред Л.Л. Залізняка. К.: Либідь, 2005. 504 с.
75. Терський С.В. Археологія України (середньовічна доба). Навчальний. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2017. 256 с.
76. Пустовалов С., Бондар І., Кушнар'юв В., Пустовалов В. Експертиза предметів з археологічних колекцій. Доба каменю та бронзи. К.: Ліра-К, 2022. 252 с.
77. Казакевич Г. Кельти на землях України. Археологічна, мовна та культурна спадщина. К., 2010. 304 с.
78. Телегін Д., Свешніков І., Винокур І. Археологія доби українського козацтва XVI–XVIII ст. Київ: ІЗМН, 1997. 336 с.
79. Свешніков І. К. Битва під Берестечком. Львів:Слово, 1992. 304 с.
80. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. К.: Либідь, 2005. 504 с.
81. <http://exlibris.org.ua/> Українська електронна бібліотека.
82. <http://lib-gw.univ.kiev.ua/> бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка.
83. <http://litopys.org.ua/> [http:// litopys.kiev.ua/](http://litopys.kiev.ua/) Літописи, історія, культура.
84. <http://www.cossackdom.com/> Козацтво XV–XXI ст.
85. <http://www.history.org.ua/> Інститут історії України НАН України.
86. <http://www.holodomor33.org.ua/> Голодомор 1932–1933 років.
87. <http://www.honchar.org.ua/> Музей Івана Гончара (м. Київ).
88. <http://www.info-library.com.ua/> Електронна бібліотека підручників.
89. <http://www.inst-ukr.lviv.ua/> Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.
90. <http://www.kplavra.kiev.ua/> Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.
91. <http://www.mundm.kiev.ua/> Національний музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ).
92. <http://www.nbu.gov.ua/> Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
93. <http://litopys.org.ua> Колекція пам'яток давньої української літератури і досліджень літератури.
94. <http://www.shevchcycl.kiev.ua/> Шевченківська енциклопедія.
95. <http://www.castles.com.ua/?index> амки і храми України.
96. <http://www.artukraine.com/> Мистецтво України.
97. <http://www.ukrlib.com.ua/> Бібліотека української літератури.
98. http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2004_8.php Український центр культурних досліджень.
99. <http://mundm.iatp.org.ua/> Музей українського народного декоративного мистецтва.
100. <http://www.sofia-a.com/> Галерея Софія-А. Сучасне українське мистецтво.